

1.02
Prejeto 8. 5. 2008

UDK 343.337(436.5)"1941/1945"

Brigitte Entner*

Pozabljene žrtve? Koroški "odvlečeni" iz majskih dni 1945 v zrcalu regionalnega zgodovinopisja in regionalne politike zgodovinopisja**

IZVLEČEK

Avtorica v članku obravnava aretacije približno 300 oseb na južnem Koroškem, ki so jih neposredno po 8. maju 1945 izvršile posebne enote jugoslovanske armade, ki so aretirance deloma prepeljale na jugoslovansko ozemlje. Od teh "odvlečenih" oseb jih velja 96 za pogrešanih, izhajati pa je treba iz tega, da so postale žrtve izvensodnih likvidacij. V središču analize je obravnava teh dogodkov v koroškem političnem diskursu in zgodovinopisju ter ustvarjanje določene slike o teh dogodkih. Od leta 1947 naprej skušajo nemškonalionalni koroški krogi prikazovati "odvlečene" v bistvu kot "nedolžne žrtve", ki so bile likvidirane zaradi svoje "zvestobe domovini", medtem ko udeležbo teh oseb v nacističnem sistemu (npr. v raznarodovalni politiki proti Slovencem) tajijo. Tudi del koroškega zgodovinopisja te interpretacije reproducira brez kritične distance.

Ključne besede: Koroška, konec vojne 1945, "odvlečeni" ("Verschleppte"), politika ustvarjanja zgodovine, kultura spominjanja

ABSTRACT

FORGOTTEN VICTIMS? THE CARINTHIAN "DRAGGED AWAY" FROM MAY 1945
IN THE LIGHT OF REGIONAL HISTORIOGRAPHY AND REGIONAL
HISTORIOGRAPHY POLICY

In the following article, the author explores the arrest of approximately 300 persons in the South Carinthia region, carried out immediately after 8 May 1945 by the special units of the Yugoslav army, which took some of the arrested to the Yugoslav territory. Of these persons who were "dragged away", 96 are deemed as missing, and it has to be assumed that

* Mag., Institut für Geschichte, Alpen Adria Universität Klagenfurt, A-9020 Klagenfurt/Celovec, Universitätstr. 65-67, e-mail: brigitte.entner@uni-klu.ac.at

** Prispevek je nekoliko spremenjeno besedilo referata v okviru kolokvija Inštituta za zgodovino univerze v Celovcu 29. novembra 2007. V ospredju je zgodovinsko-politični diskurz na Koroškem, zato ni upoštevana obravnava te tematike v slovenskem prostoru. Dejansko ta tematika v slovenskem zgodovinopisju ni našla tako temeljite in stvarne obravnave kot npr. tematika Nemcev na Slovenskem v istem razburkanem obdobju (v "Nemci" na Slovenskem 1941-1955. Ljubljana 1998 (razširjen ponatis Ljubljana 2002)). V kolikor se je slovenska znanost in publicistika ukvarjala s koroškimi "odvlečenimi" oz. "odvedenimi" ali "odpeljanimi" ("Verschleppte"), je skušala postaviti to dogajanje v širši kontekst, s tem da je poudarjala "predzgodovino", to je vlogo "odvlečenih" v nacističnem sistemu uničevanja slovenskega naroda.

Navajam nekaj prispevkov o "odvlečenih" v zadnjih dveh desetletjih: Stergar Janez: "Sence preteklosti" v obliki stotnije odvlečenih s Koroškega. V: Delo, 2. 6. 1990, str. 22; Stojanović Risto: Prispevek k vprašanju odpeljanih ("odvlečenih") in izginulih oseb na Koroškem maja 1945. V: Zgodovinski časopis, 1996, št. 4, str. 589-594. Glej tudi tu omenjeno nadaljnjo literaturo: Jesih Boris: Obdobje med 1945 in 1955. V: Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju / Slowenisch-österreichische Beziehungen im 20. Jahrhundert. Ljubljana 2004, str. 459-468, 469.

they were victims of extrajudicial executions. The central focus of the analysis is looking at these events in the context of the Carinthian political discourse and historiography as well as establishing a certain overview of them. Since 1947 the German-national Carinthian circles have attempted to depict the "dragged away" as "innocent victims", executed because of their "loyalty to their homeland", while they conceal the participation of these people in the Nazi system (for example the denationalisation policy against Slovenians). A part of the Carinthian historiography has been reproducing these interpretations without any critical distance.

Key words: Carinthia, the end of war 1945, "the dragged away" ("Verschleppte"), politics of the past, politics of history, culture of remembering

V začetku maja 1945, neposredno po vkorakanju na Koroško, so enote britanske in jugoslovanske vojske začele s sistematičnimi aretacijami. Tako so ravnale tudi druge zavezniške zasedbene sile. V prvih dneh so aretacije deloma potekale zelo kaotično, čeprav so se skušali zahodni zavezniki ravnati po "Provisional Handbook for Military Government in Austria", ki so ga skupno izdelali Britanci in Američani. Ta priročnik je določal, da morajo biti takoj aretirani tako vojni zločinci in funkcionarji ter člani nacističnega sistema, torej NSDAP (Nacional-socialistične nemške delavske stranke) in njenih zvez ter organizacij kot tudi vodilni uradniki državne birokracije, pravnega in represivnega aparata (gestapa in varnostne službe) ne glede na osebno vpletenost. Častniki pa so se lahko sami odločili, da poleg navedenih aretirajo "fanatične simpatizerje nacistov" in "fašistov". Pri aretacijah so zavezniki uporabljali pripravljene imenske liste, izkoriščali pa so tudi pomoč domačega prebivalstva.¹ Že na moskovski konferenci konec oktobra 1943 so zavezniki sklenili, da bodo zasledovali vojne zločince in sestavili sezname obdolžencev. Vojne zločince naj bi vrnili državam, v katerih so storili zločine.²

Na Koroškem pa so aretacije, ki jih je izvedla jugoslovanska vojska, najkasneje od konca leta 1947 začeli obravnavati kot koroško posebnost, uporabo seznamov in vključitev domačih oseb kot informatorjev jugoslovanskih enot pa kot nekaj posebno nizkotnega. Takšne interpretacije bistveno zaznamujejo vse nadaljnje razprave o aretacijah, ki so bile izvedene na Koroškem maja 1945.

Kaj se je torej dejansko zgodilo v majskih dneh leta 1945 in kateri viri o tem obstajajo?

Faza množičnih aretacij, ki so jih izvajale enote VDV (Vojska državne varnosti) in OZNE (Oddelek za zaščito naroda), je bila 12. maja več ali manj končana. Do 20. maja je prišlo še do posamičnih aretacij v območju Velikovca, Celovca in v Roža. Točen prikaz dogajanja in seznam aretiranih oseb najdemo v 80 strani obsegajočem "Uradnem poročilu", ki ga je marca 1952 zagotovila varnostna direk-

¹ Eisterer Klaus: *Französische Besatzungspolitik. Tirol und Vorarlberg 1945/46* (= Innsbrucker Forschungen zur Zeitgeschichte, 9). Innsbruck 1991, str. 164-172, 165; Tweraser Kurt: *US-Militärregierung Oberösterreich 1945-1950*, zv. 1 (= Beiträge zur Zeitgeschichte Oberösterreichs, 14). Linz 1995, str. 171-180; Walzl August: *Die Bewältigung. Nachkriegsjahre in Kärnten und Friaul*. Klagenfurt 1999, str. 33.

² Stuhlpfarrer Karl: *Gutachten zum Dokumentarfilm "Die Kärntner Partisanen"* im Auftrag des ORF. In Zusammenarbeit mit Brigitte Entner, Lisa Rettel und Valentin Sima. Klagenfurt, 2002 (www.uni-klu.ac.at/his).

cija za Koroško.³ Osnova tega poročila so poizvedovanja, ki jih je varnostna direkcija izvedla predvsem v letih 1950 in 1951. V tem sklopu so sistematično spraševali aretirance, ki so se vrnili, osebe, ki so nekoč prebivale v Jugoslaviji in bile tam internirane, jugoslovanske begunce, vrnjene vojne ujetnike, člane občinskih svetov, ki so jih bili postavili v majskih dneh Jugoslovani, poleg teh pa tudi bivše jugoslovanske stražnike in člane partizanskih enot.⁴

Po "Uradnem poročilu" je bilo v Podjuni aretiranih 220 oseb, na območju Celovec-Rož pa nadaljnjih 43. Medtem ko so bili slednji 20. maja iz Celovca neposredno premeščeni v Begunje, so Podjunčani zaradi vojnih razmer doživljali odisejado. Prodirajoče enote nemške armadne skupine E in njeni zavezniki, med drugimi ustaši in domobranci, so deloma tudi po uveljavitvi brezpogojne kapitulacije z brutalno silo orožja izsilile prehod do Britancev.⁵ V jugovzhodni Koroški in v Mežiški dolini je bilo vojne dejansko konec šele 15. maja. Postaje te odisejade, med katero je bilo na prostost izpuščenih več kot 100 oseb, so bile grad Hagenegg pri Železni Kapli (9.-12. 5.), Prevalje (12.-14. 5.), Dobrla vas (14. 5.), grad Hirschenau pri Velikovcu (14.-17. 5.), Prevalje (17.-18. 5.) in grad na Ravnah (Schloß Streiteben). V bivšem taborišču RAD (Reichsarbeitsdienst, Delovna služba rajha) v gradu Hirschenau pri Velikovcu so pripornike sistematično izpraševali o njihovem članstvu v nacistični stranki ter o njihovih odnosih do policije in do slovenske manjšine. Potem je bila skupina 46 oseb ločena od ostalih in posebej prepeljana na Prevalje. Verjetno so bili ti moški in ženske neposredno nato likvidirani v gozdu blizu Leš.⁶ Vsi ostali so prišli na grad Streiteben, kjer se še za štirimi izgubi vsaka sled. 32 moških in žensk je bilo z gradu Streiteben premeščenih v kaznilnico v Mariboru. Tudi ti se niso vrnili. Vsi drugi moški in ženske, ki so bili na Ravnah in so bili s Koroške, so prišli konec maja v taborišče Strnišče. V Strnišču oziroma v bolnišnici na Ptuj sta boleznim podlegla dva moška. Del v Strnišču interniranih je bil izpuščen pozno poleti 1945, preostali pa v začetku leta 1946. Od 38 v Celovcu in okolici aretiranih je ostalo pogrešanih 22 oseb. Od 263 v "Uradnem poročilu" aretiranih in navedenih moških in žensk jih velja skupno 96 za pogrešane. Britanski viri in sezname, ki jih je že leta 1945 in 1948 sestavila varnostna direkcija, dovoljujejo sklep, da je bilo v okviru teh akcij jugoslovanskih organov verjetno aretiranih več kot 350 oseb.⁷

Tudi če obstajajo namigi, da so bili proti posameznim osebam v Sloveniji uvedeni kazenski postopki,⁸ moramo le izhajati iz tega, da je velika večina po-

³ Amtliche Darstellung der Verschleppungen von Zivilpersonen aus Kärnten im Jahre 1945 durch Angehörige der jugoslawischen Partisanenverbände sowie des Schicksals der in Oberkrain vermißten Zivilbeamten aus Österreich. Sicherheitsdirektion für das Bundesland Kärnten. Zl. 500/g/SD/52/A [Celovec 1952]. Od tega poročila krožijo številne, vendar nepopolne kopije. Predmetna raziskava temelji na kopiji prve verzije, ki jo hrani Avstrijski državni arhiv (ÖStA). Tudi ta kopija ni popolna, ker ne vsebuje poglavij XI-XV. ÖStA, AdR, BMI, 68.969-2/52.

⁴ Amtliche Darstellung, 14n.

⁵ Stückler Valentin: Seelsorger im Spannungsfeld zweier Welten. Klagenfurt [1986], posebno str. 75 in naslednje.

⁶ K Lešam glej tudi Mory Othmar: Liescha/Leše - 1945. Stätte des Grauens und des Gedenkens. Der Versuch einer Zusammenfassung des Geschehens um die Verschleppung von Kärntner Zivilpersonen im Mai 1945 unter Heranziehung relevant erscheinender Vorgänge aus den Jahren 1914 bis 1945. Bleiburg 2002.

⁷ The National Archives of the UK (PRO), FO 371/51243, HQ MGO Kärnten an MG Branch HQ BTA, 08. 10. 1945; ÖStA, AdR, BMI, 68.969-2/52.

⁸ Pust Ingomar: Titostern über Kärnten 1942-1945. Totgeschwiegene Tragödien. Klagenfurt 1984, str. 155.

grešanih postala žrtev zunajsodnih likvidacij. Medtem ko so aretacije potekale povsem legalno (glej aneks 10 Moskovske deklaracije), so zunajsodne likvidacije ta okvir presegle.

Ostala so številna vprašanja. Kdo so bili ti moški in te ženske? Zakaj so bili aretirani? Zakaj so bili likvidirani? Poročilo varnostne direkcije je glede tega zadržano. Navsezadnje danes tudi ne moremo več ugotoviti, ali so bile aretacije posameznih oseb upravičene ali neupravičene. In vendar se prav okoli teh vprašanj pojavlja nešteto špekulacij, in to ne le s strani politikov in novinarjev, temveč tudi s strani zgodovinarjev raziskovalcev. Vsi se pri tem niso izkazali za resne oziroma odgovorne. Špekulacije je spodbudilo več elementov: Jugoslavija namreč ni želela posredovati informacij o tem, kje so pogrešane osebe. V uradni noti iz leta 1951 je lakonično sporočila, da naj bi navedene osebe ne bile v Jugoslaviji in da naj tudi nikoli ne bi bile prišle v Jugoslavijo.⁹ Na drugi strani je tudi ravnanje avstrijskih oblasti prispevalo k razširjanju špekulacij. Šele sedem let po dogodkih je varnostna direkcija za Koroško predložila obsežno poročilo. To pa je bilo javnosti nedostopno. Kljub temu je zainteresiranim ponovno uspelo, da so dobili vpogled v gradivo. Tako se vrsta publikacij - tako novinarske kot znanstvene narave - neposredno ali posredno opira na to poročilo.¹⁰ To pa, kar so zainteresirani videli pri vpogledu v gradivo, je njihovo fantazijo občasno še bolj raznetilo. V svojih uvodnih pripombah varnostni direktor Josef Stossier namreč pravi, da so poglavja XI do XV priložena le izvirnemu poročilu. Ta poglavja pa predstavljajo zbrane akte, v katerih so točni podatki o osebah in zbrano dokazno gradivo. Objava - tako je menil Stossier 1952 - "iz različnih vzrokov trenutno" ni mogoča. Vse do nedavnega je bilo izvirno poročilo z vsemi bistvenimi prilogami "izgubljeno". Šele Alfredu Elsteju, Michaelu Koschatu in Paulu Strohmaierju je uspelo, da so odkrili ta sveženj aktov, ki so ga lahko uporabili pri pripravi svoje publikacije,¹¹ sedaj ga pa hrani Koroški deželni arhiv. Veliko težje je bilo izrečenih, zakaj so bili akti zaprti za javnost. Vendar pravega, resnega odgovora tudi na to vprašanje verjetno ne bo več mogoče dobiti.

V naslovu formulirano vprašanje: "Pozabljene žrtve?" vodi neposredno k regionalni politiki zgodovinopisja oziroma regionalni politiki ustvarjanja zgodovinskega spomina.¹² Zelo hitro so nemški nacionalisti pogrešane moške in ženske ter njihovo usodo instrumentalizirali za ustvarjanje zgodovine po svoji podobi.¹³ Neposredno po koncu oktobra 1947 izrečeni sodbi v procesu proti Maier-Kai-

⁹ ÖStA, AdR, BMI, 68.969-2/52, BKA AA an BMI, Abt. 2, 21. 03. 1951.

¹⁰ *Kleine Zeitung*, Klagenfurt, 28. 6.-17. 7. 1952 (Serija prispevkov: Die Mörder sind unter uns); Walzl August: *Kärnten 1945. Vom NS-Regime zur Besatzungsherrschaft im Alpen-Adria-Raum*. Klagenfurt, 1985; isti, *Die Bewältigung. Nachkriegsjahre in Kärnten und Friaul*. Klagenfurt 1999, str. 33-64; Karner Stefan in Hartl Susanne: *Die Verschleppungen von Kärntnern 1945 durch jugoslawische Partisanen*. V: *Aussiedlung - Verschleppung - nationaler Kampf (= Kärnten und die nationale Frage*, 1). Klagenfurt/Celovec - Ljubljana/Laibach - Wien/Dunaj 2005, str. 53-78; Mory, 2002; Pust, Titostern über Kärnten.

¹¹ Elste Alfred, Koschat Michael in Strohmaier Paul: *Opfer, Täter, Denunzianten. "Partisanenjustiz" am Beispiel der Verschleppungen in Kärnten und der Steiermark im Mai/Juni 1945: Recht oder Rache?* Klagenfurt/Celovec - Ljubljana/Laibach - Wien/Dunaj 2007.

¹² Nemški izraz "Geschichtspolitik" je težko prevesti v slovenščino. Gre nekako za procese ustvarjanja kolektivnih identitet in s tem povezane interpretacije zgodovinskega dogajanja, ki jih narekujejo sodobne politične strukture in potrebe.

¹³ Glej o tem Entner Brigitte: "Odvedeni" maja 1945 - ali: Kako se dela zgodovina. V: *Koroški vestnik*, 2006, št. 1, str. 35-44.

bitschu, ki je veljal za glavnega krivca nasilne izselitve več kot dvestotih slovenskih družin iz Koroške, je strankarski list Avstrijske ljudske stranke (ÖVP), ki ga v tedanjem času lahko označimo tudi kot glasilo koroških nemških nacionalistov, neprestano poročal o "odvlečenih". Pojmu "aretacija" so se pisci pri tem zavestno izmikali in s tem namigovali na ilegalno ukrepanje jugoslovanskih enot in civilnih uradov. Avstrijskim oblastem se je očitalo, da so na "te žrtve" pozabile.¹⁴ Kmalu zatem je bivši koroški deželni glavar (v letih 1923 do 1927) in sedanji poslanec državnega zbora Vinzenz Schumy govoril v državnem zboru in uporabil avstrijsko tezo o žrtvi, obenem pa je opozoril na še vedno pogrešane Korošice in Korošce. V svojem govoru je zavestno uporabljal napačne številke. Iz njegovih izjavanj je razvidna še težnja, da "odvlečene" izenači s koroškimi Slovenci in Slovenkami, ki jih je preganjal nacistični režim.¹⁵ Sredi decembra 1947 so bili v igro vključeni še nadaljnji elementi, ki so bistveno zaznamovali napovedujočo se razpravo na Koroškem, in to ne le glede vprašanja pogrešanih moških in žensk, ki so bili označeni samo še kot "odvlečeni", temveč tudi glede manjšinskih pravic, ki bi jih bilo treba ustrezno omejiti v državni pogodbi. Tako imenovanemu "domovini in državi zvestemu prebivalstvu", ki da se je izkazalo v "obrambnem boju in plebiscitu", so začeli postavljati nasproti odporniški boj partizanov in partizank, ki da so "domovino izdajali", manjšinske pravice - kot leta 1945 vpeljano manjšinsko šolstvo - pa so začeli označevati kot "nevarne posebne pravice". Kot edini vzrok aretacij "odvlečenih" se je navajala udeležba pri "obrambnem boju", kajti, tako je pisal *Volkszeitung* z dne 16. decembra 1947, pri "odvlečenih" ne gre za vojne udeležence, kaj šele za "pomembne osebe iz nacističnega časa".¹⁶ Z ustvarjanjem neposredne povezave med "obrambnim bojem" za časa koroškega plebiscita in "odvedbami" maja 1945 je bilo mogoče izbrisati iz zgodovinske zavesti morebitno sodelovanje prizadetih moških in žensk v nacističnem represivnem aparatu in s tem vse prizadete brez razlike razbremeniti krivde ter jih predstaviti kot "nedolžne žrtve".¹⁷

Razmeroma hitro je torej uspelo nemškim nacionalistom na Koroškem s pomočjo glasila Avstrijske ljudske stranke usmerjati razpravo.¹⁸ Kako močno se je zasedrala ta že 1947 oblikovana slika v koroški družbi do današnjih dni, se je pokazalo julija 2002 ob odkritju obnovljenega in povečanega spomenika "odvle-

¹⁴ *Volkszeitung*, 27. 11. 1947, 1; Wo sind die verschleppten Kärntner?.

¹⁵ "Med okupacijo Koroške so na Koroško prišli tudi partizani in ob tej priložnosti je bilo zajetih več kot 500 oseb in odvedenih iz dežele. Razen dveh, treh oseb se do sedaj nobena od teh ni vrnila v deželo in tako obstaja resna skrb o usodi teh nesrečnih ljudi." Stenographische Protokolle NR, 5. Ges. Per., Bd. III, 66. Sitzung, 10. 12. 1947, str. 1776.

¹⁶ *Volkszeitung*, 16. 12. 1947, 1; Noch eine Frage: Wer hat Kärnten befreit? Südkärnten ruft nach den Verschleppten. Die heimatreue Bevölkerung pocht auf ihr Naturrecht [Še eno vprašanje: Kdo je osvobodil Koroško? Južna Koroška kliče za odvedenci. Domovini zvesto prebivalstvo se sklicuje na svojo naravno pravico].

¹⁷ Od 96 pogrešanih oseb, ki so omenjene v poročilu varnostne direkcije iz leta 1952, se da na temelju poznejšega poročila varnostne direkcije za Koroško, naslovljenega na direktorja deželnih uradov leta 1971, in na osnovi opozoril v literaturi le za 19 oseb najti povezava z "obrambnim bojem" - ali so bili aktivni prizadeti sami ali pa njihovi starši. Vendar je bilo od teh 19 oseb nekaj aktivnih tudi znotraj NSDAP, bodisi kot župani, vodje krajevnih organizacij, vodje celic, pri nacistični ženski organizaciji ali kot vodje zveze nemških deklet (BDM), druge spet so bile v službi gestapa - glej glede tega npr. KLA (Koroški deželni arhiv), LAD, škatla II/3, V Jugoslavijo odvedeni Korošci. Če pa upoštevamo vseh 263 oseb, ki so omenjene v "Uradnem poročilu" iz leta 1952, se število pri "obrambnem boju" udeleženih zviša le neznatno - glej ÖStA, AdR, BMI, 68.969-2/52.

¹⁸ Entner Brigitte: Anmerkungen zum nationalpolitischen Diskurs in Kärnten am Beispiel des Widerstandskampfes der PartisanInnen in der deutschsprachigen Nachkriegspresse. V: Življenje in delo Luke Sienčnika (22. 10. 1904-21. 1. 1989) - v pripravi za natis.

čenim" na celovškem trgu pred stolnico. Kot možna motiva za aretacije sta bili omenjeni ovadba in "zvestoba domovini". Malo nato je glasilo koroškega hajmatdinstna zapisalo, da med aretiranimi ni bilo "niti enega aktivnega nacional-socialista".¹⁹ Mogoča vpletenost v nacistični režim se je gladko tajila, čeprav so bili med aretiranimi na primer nacistični župani iz Celovca, Borovelj, Dobrle vasi, Važenberka in Železne Kaple ter več krajevnih vodij nacistične stranke.

Znanost se je teme lotila relativno pozno. Šele po senzacionalistični publikaciji Ingomarja Pusta leta 1984²⁰ se je leta 1985 kot prvi tega sklopa vprašanjen intenzivneje lotil koroški zgodovinar August Walzl. Tudi on je - tako kot Pust - pri tem sledil v glavnem "Uradnemu poročilu" iz leta 1952, okoliščine aretacij pa je interpretiral drugače.²¹ Kratko je zadevo v svoji knjigi ob jubilejnem letu 1985 omenil tudi Wilhelm Wadl, ki govori o tem, da so jugoslovanske enote začele z aretacijami dejanskih ali domnevnih nacistov, da pa so jih razširile tudi na osebe, ki so bile "ovadene kot domovini zvesti aktivisti iz časa plebiscita".²² Oba avtorja pri številkah nista povsem točna. Tudi v knjigi, ki jo je izdal štirinajst let pozneje, August Walzl pri svoji interpretaciji tu in tam sledi na Koroškem običajni razpravi, da je vzrok za večji del aretacij treba iskati v delovanju prizadetih v času "obrambnega boja", na drugi strani pa mu le uspe, da aretacije kot take ocenjuje kot povsem običajno denacifikacijsko strategijo zaveznikov. Kot eden izmed maloštevilnih zgodovinarjev, ki so se ukvarjali s tem vprašanjem, povezuje aretacije in tudi potek poizvedb varnostne direkcije z vojaškimi in (zunanje)političnimi danostmi.²³

Od druge polovice devetdesetih let 20. stoletja naprej je izšla vrsta nadaljnjih znanstvenih del, ki se bolj ali manj intenzivno posvečajo tej tematiki.²⁴ Skupno jim je, da v zasnovi in razčlembi dolgovezno sledijo "Uradnemu poročilu". Skupno pa jim je tudi, da se naslanjajo na splošno sprejete razlage, ki so nastale na Koroškem od konca druge polovice štiridesetih let 20. stoletja, in več ali manj nekritično prevzemajo pojme političnega diskurza. Kot primer naj zadostuje nereflektirana uporaba nadvse problematičnega in ideološko obremenjenega pojma "domovini zvest". V delu Elsteja, Koschata in Strohmaierja²⁵ ga uporabljajo domala inflacijsko, ne da bi se do njega vsebinsko opredelili. Vendar se s tem pojmom v nacionalnem koroškem diskurzu prikrivata Slovencem sovražen odnos in agitacija. Elste, Koschat in Strohmaier gradijo svojo knjigo na pojmih, ki delu dajejo tudi naslov (žrtve, storilci, denuncianti), ne da bi kaj prispevali k razčiščenju pojmov.

¹⁹ *Der Kärntner*. Mitteilungsblatt des KHD, št. 64, avgust 2003, 12.

²⁰ Pust, Titostern über Kärnten. Glej kritično recenzijo te knjige izpod peresa Draga Druškoviča v seriji Slovenskega vestnika (Celovec) "Cvetke zla", poletje 1985.

²¹ August Walzl: Kärnten 1945. Vom NS-Regime zur Besatzungsherrschaft im Alpen-Adria-Raum. Klagenfurt, 1985, str. 204-217.

²² Wilhelm Wadl: Das Jahr 1945 in Kärnten. Ein Überblick. Klagenfurt 1985, str. 38.

²³ Walzl, Die ewoältigung, str. 33-40.

²⁴ Glej med drugimi Stefan Karner: Die deutschsprachige Volksgruppe in Slowenien. Klagenfurt - Ljubljana - Wien 1998; Alfred Elste, Michael Koschat, Jože Dežman, Marjan Linasi: Med kljukastim križem in rdečo zvezdo / Unter Hakenkreuz und Titostern. Slovenj Gradec - Celovec 2002; Wilhelm Wadl, Alfred Ogris: Die Partisanen in Kärnten. Kämpfer gegen den Faschismus. Kämpfer für ...? Klagenfurt 2003; Karner/Hartl, Die Versschleppungen von Kärnten 1945; Valentin Hellwig: Der Sonderfall. Kärntner Zeitgeschichte 1918-2004. Klagenfurt/Celovec - Ljubljana/Laibach - Wien/Dunaj 2005.

²⁵ Elste/Koschat/Strohmaier, Opfer, Täter, Denunzianten. Za del o Koroški v tej knjigi odgovarjata Alfred Elste in Michael Koschat, Paul Strohmaier pa je obdelal isto tematiko glede na avstrijsko Štajersko.

Zato se pojavlja pri branju njihovega dela, ki naj bi - tako besedilo na ovitku - popolnoma na novo osvetlilo v mite spleteno, z obračunavanji, zgodovinskimi razpravami in dnevno-političnimi razprtijami prežeto temo, več vprašanj in nejasnosti, kot se to utegne zgoditi pri branju "Uradnega poročila" iz leta 1952.

V navedeni literaturi ponujajo avtorji včasih še nekaj dodatnih razlag dogodkov. Poleg razmišljanj, ki kažejo na to, da so bili "odvlečeni" v glavnem "ugledni", "visoki" ali "aktivni nacisti", je šlo v nekaterih primerih aretacij po njihovem mnenju za to, da so bili posamezniki dejavni pri obrambnem boju, vezanem na plebiscit, ali pa so jih morda celo le ovadili nevoščljivi sosedi. Avtorji tudi opozorijo, da obstajajo še druge teze, ki vidijo aretacije kot uvod v sistematično čiščenje, ki naj bi ga bil preprečil le odločen poseg Britancev. Karner govori na primer 1998 o uvodu v neko etnično čiščenje, 2005 pa skupaj s Hartlovo o tem sploh ne govori več.²⁶ Walzl pa je že 1985, predvsem pa 1999 ugotavljal, da nobena od treh pogosto obravnavanih razlag aretacij (kot izraz socialnorevolucionarnih prizadevanj, kot maščevanje dogodke v letih 1918-1920 ali kot izraz antifašističnega boja) ne bi bila ustrezna, če bi upoštevali le individualne biografije prizadetih. Alternativnega modela razlage pa tudi on ne ponuja. Celó Elste in Koschat ne presežeta poskusov znanih interpretacij. In vendar sta v dveh knjigah objavila tudi dokumente,²⁷ ki bi utegnili nuditi nov pogled na razpravo o vzrokih obravnavanih dogodkov: to so izvlečki iz seznamov, ki so označeni kot zloglasni ("berüchtigt") in ki so jih sestavili pripadniki jugoslovanskih enot neposredno pred koncem vojne. Ti seznam naj bi bili podlaga za povojne aretacije. V enem samem primeru - in sicer glede zakoncev Mory iz Pliberka - je omenjeno tudi njuno ravnanje v času plebiscitnih bojev 1918-1920. V komentarjih, ki se nanašajo na ostale, v objavljenih dokumentih navedene osebe, pa so omenjeni povsem drugi razlogi. Pogosti so opisi, kako so se imenovani obnašali do tujih in prisilnih delavcev, kako so obogateli pri raznarodovalni politiki nacistov v okupirani Sloveniji, kako so bili udeleženi pri preganjanju slovensko govorečih koroških sodeželanov in kako se, zaradi lastne koristi pa tudi iz gole objestnosti, niso sramovali niti ovaduštva. Vsa ta dejstva v vladajočem koroškem diskurzu niso štela in še vedno ne štejejo.

Na temelju povedanega bi bilo mogoče skleniti takole: aretacije se zdijo na podlagi dejstev, navedenih na koncu pričujočega članka, razumljive, če ne celo legitimne, na drugi strani pa ta ista dejstva ne upravičujejo zunajsodnih likvidacij, ki so v približno tretjini primerov sledile aretacijam.

²⁶ Karner, Die deutschsprachige Volksgruppe in Slowenien, str. 143; Karner/Hartl, Die Verschleppungen von Kärnten 1945, na strani 57 dajeta celo podlaga za interpretacijo, da je bil navzoč pri aretacijah tudi socialnorevolucionarni motiv. Pravita, da je pri aretiranih v največ primerih ("zumeist") šlo za bivše aktiviste iz let 1918-1920 ("Abwehrkämpfer") ter za obrtnike in trgovce ali pa osebe, ki so bile po naključju navzoče.

²⁷ Elste, Koschat, Dežman, Linasi, Med kljukastim križem in rdečo zvezdo, str. 192; Elste, Koschat, Strohmaier, Opfer, Täter, Denunzianten, str. 482-483.

Brigitte Entner

FORGOTTEN VICTIMS? THE CARINTHIAN "DRAGGED AWAY" FROM MAY 1945 IN THE
LIGHT OF REGIONAL HISTORIOGRAPHY AND REGIONAL HISTORIOGRAPHY POLICY

S u m m a r y

Already at the 1943 Moscow Conference, the Allies decided to track down and punish war crimes and violent crimes (Annex 10: Declaration of German atrocities). In accordance with these decisions, immediately after 8 May 1945 the units of the Yugoslav Army - just like other Allied forces, marching into the Austrian territory - started arresting people in the territory of (Austrian) south Carinthia, suspected of war crimes or known as important functionaries of the Nazi regime. The Allies carried out these arrests by looking at the lists of names they had drawn up as well as with the aid of the local population. The Yugoslav Armada arrested around 300 persons and took some of them to the Yugoslav territory.

Since 1947 these events have been the subject of historical-political discourse in Carinthia for several times, and (later) historians have also written about it. The Carinthia Security Directorate has explored these events and submitted an "official report" in 1952 as a result of its extensive inquiries. The report states that 263 people were arrested, but if we take various other sources into account, this number was probably over 350. Of these persons who were "dragged away", 96 are deemed as missing, and it has to be assumed that they were victims of extrajudicial executions, which was not in accordance with the aforementioned Moscow Conference decision. Various journalistic and scientific publications have been based on this Security Directorate report, which was actually confidential, but anyone who was interested in the matter could acquire it. However, documents of security authorities containing the whole material of the investigation, including the statements of witnesses and so on, have in fact been confidential and inaccessible to the general public until now. A publication using these resources was not published until as late as last year, but it often used them without the necessary distance, partly indiscriminately using concepts from the political discourse.

In Carinthia, the majority of the press has been depicting certain images of these events. Promptly the Carinthian German nationalists used the missing persons and their fate for painting history according to their purposes, using it for current political intentions of fighting against the equality of the Slovenian population in Carinthia. Immediately after the sentence of the Austrian People's Court against Alois Maier-Kaibitsch, accused as one of those who were mostly responsible for the deportation of Slovenian families from Carinthia in the time of Nazism, "Volkszeitung", the newspaper of the Austrian People's Party (ÖVP), which can be characterised as a publication of German nationalists of Carinthia, has been repeatedly reporting about the "dragged away". Since then the German-national Carinthian circles have attempted to depict the "dragged away" as "innocent victims", executed because of their "loyalty to their homeland", while they conceal the participation of these people in the Nazi system (for example the denationalisation policy against Slovenians). A part of Carinthian historiography has also been reproducing these interpretations without any critical distance, partly using concepts from the political discourse, for example the attribute "loyalty to one's homeland", without reflecting on the fact that this concept has been used in the Carinthian national discourse in order to cover up the attitude and agitation hostile to Slovenians.